

DAMIAN PUŚLECKI

Stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu w wypadku przy pracy rolniczej

1. Przesłanką przyznania przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej jest wystąpienie u poszkodowanego stałego bądź długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Brak stwierdzenia takiego uszczerbku przesądza o wydaniu decyzji pozbawiającej prawa do świadczenia¹. W praktyce okazuje się, że rozstrzygnięcia dotyczące przyznania jednorazowego odszkodowania nie należą do łatwych. Wątpliwości rodzi nie tylko samo ustalenie stanu faktycznego, ale również rozumienie terminów użytych przez ustawodawcę.

Celem niniejszego artykułu jest próba określenia pojęcia stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu² jako przesłanki przyznania prawa do jednorazowego odszkodowania z ubezpieczenia wypadkowego w rolnictwie. Pierwsza część opracowania dotyczy problemów związanych z ustaleniem znaczenia terminu o charakterze ogólnym, tj. „uszczerbek na zdrowiu”. Nie został on – jak dotąd – zdefiniowany w polskim ustawodawstwie, dlatego w rozważaniach wychodzi się od „szkody na osobie” w ujęciu Kodeksu cywilnego. W dalszej części analizuje się kwalifikowaną postać wspomnianego uszczerbku, określanego jako „stały i długotrwały”, mającą istotne znaczenie dla ustalenia zakresu ochrony przysługującej osobom poszkodowanym w wypadku przy pracy rolniczej. Ostatnia część artykułu zawiera wnioski oraz postulaty *de lege ferenda*.

¹ Według danych KRUS, brak stałego albo długotrwałego uszczerbku na zdrowiu stanowi średniorocznie ok. 60% wszystkich decyzji odmownych; zob. Raporty Biura Prewencji i Rehabilitacji KRUS z lat 2001-2007 – materiały informacyjne Centrali KRUS w Warszawie.

² Zob. art. 13 ust. 2 i 3 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50 poz. 291), powoływanej dalej jako ustawa ubezpieczeniowa.

Zgodnie z art. 13 ustawy ubezpieczeniowej, jednorazowe odszkodowanie ustala się dla ubezpieczonego w wysokości proporcjonalnej do określonego procentowego (stałego lub długotrwałego) uszczerbku na zdrowiu. Stałym uszczerbkiem na zdrowiu jest naruszenie sprawności organizmu, które powoduje upośledzenie czynności organizmu nierokujące poprawy. Natomiast za długotrwały uszczerbek na zdrowiu uważa się takie naruszenie sprawności organizmu, które powoduje upośledzenie czynności organizmu na okres przekraczający 6 miesięcy, ale mogące ulec poprawie³.

Określone w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników pojęcia uszczerbku na zdrowiu zostały przejęte z ustawy z 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych⁴ i w niezmienionej formie funkcjonują do dziś w powszechnym ubezpieczeniu społecznym⁵. Warto jednocześnie zauważyć, że w poprzednio obowiązującej ustawie z 23 stycznia 1968 r. o świadczeniach pieniężnych przysługujących w razie wypadku przy pracy⁶ na pojęcie uszczerbku na zdrowiu składały się dwa elementy: biologiczny (uszczerbek na zdrowiu) i ekonomiczny (niezdolność do zarobkowania). Aktualna regulacja – zarówno w powszechnym systemie ubezpieczenia społecznego, jak i w rolniczej ustawie ubezpieczeniowej – wyraźnie eksponuje jedynie biologiczną sferę uszczerbku na zdrowiu, gdyż odnosi się tylko do zmian obejmujących stan zdrowia ubezpieczonego, czyli naruszenia sprawności organizmu powodującego upośledzenie jego czynności⁷.

Należy jednak zaznaczyć, że przedmiotem ochrony ubezpieczenia wypadkowego rolników jest zdolność człowieka do zdobywania własną pracą środków utrzymania. Zatem uszczerbek na zdrowiu doznany wskutek wypadku przy pracy nie powinien być rozpatrywany w oderwaniu od zdolności poszkodowanego do zarobkowania. W poglądzie tym może utwierdzać także fakt, że jednorazowe odszkodowanie jest obecnie jedynym świadczeniem płatnym z ubezpieczenia wypadkowego rolników.

³ Zob. art. 13 ust. 2 i 3 ustawy ubezpieczeniowej.

⁴ Art. 9 ust. 2 i 3 ustawy z 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. Nr 234, poz. 1974.

⁵ Zob. art. 6 ust. 1 pkt 4 oraz art. 11 ust. 2 ustawy z 30 listopada 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. Nr 199, poz. 1673 ze zm. (powoływanej dalej jako ustawa wypadkowa).

⁶ Ustawa z 23 stycznia 1968 r. o świadczeniach pieniężnych przysługujących w razie wypadku przy pracy, Dz. U. Nr 3, poz. 8.

⁷ W. Witoszko, *Pojęcie stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu w razie jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy*, „Monitor Prawa Pracy” 2005, nr 5, s. 124.

2. Treść pojęcia uszczerbku na zdrowiu, ze względu na brak definicji ustawowej, kształtowana była przez doktrynę i orzecznictwo⁸. W języku potocznym „uszczerbek” wiąże się z uszkodzeniem czegoś – stanowi on ubytek w jakiejś całości. Z medycznego punktu widzenia termin ten obejmuje wszelkie ujemne skutki oddziaływania bodźców zewnętrznych na organizm człowieka w postaci zmian anatomicznych (utrata lub uszkodzenie organu), schorzeń oraz ograniczeń funkcjonalnych poszczególnych organów lub całego ustroju⁹. Tak rozumiane pojęcie uszczerbku stanowi punkt wyjścia konstrukcji odszkodowawczych z tytułu szkody na osobie w prawie cywilnym. O uszczerbku na zdrowiu można mówić także w przypadkach zakłócenia prawidłowych funkcji narządów czy też stanu równowagi funkcji somatycznych i psychicznych¹⁰.

Definicji legalnej nie posiada również termin „zdrowie”. Warto jednak odnotować, jak pojęcie to zostało określone w naukach medycznych. W wąskim znaczeniu termin ten utożsamiany jest z brakiem choroby¹¹, w szerszym natomiast Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) definiuje zdrowie jako „stan pełnego, dobrego samopoczucia fizycznego, umysłowego i społecznego”¹². W ujęciu zdrowia psychicznego pojęcie to wyraża się w sprawności podstawowych funkcji organizmu¹³. Zdrowie to także taki stopień przystosowania biologicznego, psychicznego i społecznego, jaki jest osiągalny dla danej jednostki w najkorzystniejszych dla niej warunkach¹⁴. Mnogość definicji zdrowia, także w ujęciu medycznym, utrudnia próby ujednoczenia tego pojęcia. Z drugiej jednak strony należy mieć na uwadze fakt, że stan zdrowia człowieka zawsze będzie kwestią indywidualną, zależną od wielu czynników. W odniesieniu do zdrowia uj-

⁸ Zob. np. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 12 stycznia 2000 r., II UKN 305/99, OSNAPiUS 2001/10, poz. 354; Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 6 kwietnia 2001 r., II UKN 314/2000, OSNAPiUS 2002/24, poz. 605; Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 27 września 2000 r., II UKN 734/99, OSNAPiUS 2002/8, poz. 193.

⁹ Zob. I. Jędrasik-Jankowska, *Nota redakcyjna do art. 9 ustawy wypadkowej z 1975 r.*, Lex Polonica, Lexis-Nexis, 2006, wyd. elektroniczne.

¹⁰ U. Jackowiak, *Wyrównywanie szkód niemajątkowych spowodowanych wypadkiem przy pracy*, Warszawa-Poznań 1975, s. 40.

¹¹ Zob. definicja zdrowia, *Nowa encyklopedia powszechna*, t. VI, Warszawa 1996, s. 1003.

¹² www.who.int.

¹³ Zob. definicja zdrowia psychicznego, *Wielka encyklopedia prawa*, red. E. Smoktunowicz, Białystok Warszawa 2000, s. 1271.

¹⁴ Definicja M. Kasprzaka i T. Marcinkowskiego, *Medycyna sądowa*, t. I, Poznań 2000, s. 58.

mowanego w kategoriach prawnych, uproszczając, najbliższą i najbardziej obiektywną definicją dla celów ubezpieczenia wypadkowego będzie negatywne określenie tego pojęcia: jako brak uszkodzeń ciała czy choroby.

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy stwierdzić, że dla potrzeb ubezpieczenia wypadkowego uszczerbek na zdrowiu – w najszerszym ujęciu – oznacza wszelkie uszkodzenia organizmu powstałe na skutek urazu. Wystąpienie uszczerbku na zdrowiu u poszkodowanego będzie się zatem wiązało z niekorzystnymi zmianami na tle zdrowotnym, zachodzącymi w jego organizmie i powstałymi w wyniku urazu – wypadku przy pracy.

Uszczerbek na zdrowiu jest niewątpliwie uszkodzeniem organizmu, szkodą na osobie poszkodowanego rolnika; brak takiego uszkodzenia zawsze powoduje odmowę wypłaty odszkodowania przez KRUS. W literaturze niejednokrotnie szkodę na osobie określa się jako uszczerbek na zdrowiu¹⁵ i zwraca się uwagę na to, że zdarzenie jest wypadkiem przy pracy, jeżeli spowoduje szkodę na osobie¹⁶. Można spotkać się również z poglądem, że szkodą na osobie jest uraz albo śmierć¹⁷. Takie rozumienie szkody wynikać może z wprowadzenia do pracowniczego pojęcia wypadku przy pracy elementów urazu i śmierci¹⁸.

Według W. Witoszki, wprowadzenie definicji urazu¹⁹ do pracowniczej o ustawy wypadkowej wpłynęło na nowe rozumienie pojęć stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Określenie urazu jest bardzo zbliżone do pojęcia uszkodzenia ciała w ujęciu Kodeksu cywilnego, natomiast stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu – w związku z tym, że obejmują zaburzenia czynnościowe organizmu – przypominają określenie rozstroju zdrowia zawarte w Kodeksie cywilnym. Pojęcie urazu zawęża rozumienie kwalifikowanego uszczerbku na zdrowiu, obejmuje bowiem tylko uszkodzenia narządów i tkanek. Jak wynika z tabeli oceny procentowej, stały

¹⁵ Zob. I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie wypadkowe i chorobowe*, Warszawa 2002, s. 52; T. Romer, *Pojęcie wypadku przy pracy*, MP 1993, Nr 2, s. 37; J. Loga, *Wypadek przy pracy: pojęcie prawne*, Łódź 1975, s. 42-51.

¹⁶ Np. J. Bról, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wypadki przy pracy i choroby zawodowe*, Warszawa 1981, s. 60.

¹⁷ J. Kuźniar, *Kodeks pracy*, Warszawa 2004, s. 788; Z. Salwa, *Pojęcie wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 3, s. 19.

¹⁸ Zob. art. 3 ustawy wypadkowej.

¹⁹ Zgodnie z art. 2 pkt 13 ustawy wypadkowej urazem jest uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego.

i długotrwały uszczerbek na zdrowiu obejmuje zarówno zmiany anatomiczne, jak i czynnościowe, które wywołane są uszkodzeniem narządów czy tkanek²⁰.

Warto zauważyć, że pracownicza ustawa wypadkowa nie przyjęła jednak cywilistycznego rozumienia szkody na osobie. W świetle uregulowań kodeksu cywilnego, pojęcie to utożsamiane jest z uszczerbkami wynikającymi z uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia oraz śmierci, a także z innymi naruszeniami dóbr osobistych (szkody majątkowe i niemajątkowe). Szkada – po pierwsze – stanowi tu podstawową i samodzielną przesłankę powstania obowiązku odszkodowawczego, a po drugie – tworzy skalę dla określenia wysokości odszkodowania²¹. W ustawie wypadkowej te dwie funkcje szkody zostały rozdzielone. Uraz i śmierć są elementami koniecznymi do uznania zdarzenia za wypadek przy pracy, a stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu jest przesłanką uzyskania prawa do jednorazowego odszkodowania.

W przeciwieństwie do ustawy wypadkowej, rolnicza ustawa ubezpieczeniowa (art. 11) nie uzależnia uznania zdarzenia za wypadek od wystąpienia urazu. Można by zatem przypuszczać, że wypadkiem przy pracy rolniczej będzie również takie zdarzenie, w którym osobie jemu ulegającej nic się nie stanie – nie odniesie obrażeń. Biorąc jednak pod uwagę wykładnię celowościową, żeby można było mówić o wypadku, należy odnieść się do jego skutków w postaci obrażeń fizycznych, pomijając ewentualny stres powstający np. podczas upadku z wysokości ze „szczęśliwym zakończeniem”. Skutkiem wypadku przy pracy rolniczej są uszkodzenia ciała w postaci uszczerbku na zdrowiu albo śmierci.

Wypadek, któremu ulega producent rolny, często prowadzi do obrażeń ciała w postaci uszczerbku na zdrowiu albo śmierci. Zdarzenie wypadkowe jest więc przyczyną urazu, a jego skutkami będą uszkodzenia ciała. Analizując skutki wypadków przy pracy, można wyróżnić trzy grupy uszkodzeń ciała a szerzej uszkodzeń organizmu:

a) uszczerbek na zdrowiu – uszkodzenia, które nie powodują jego upośledzenia lub powodują jego upośledzenie, a leczenie i rehabilitacja przywraca sprawność organizmu;

b) długotrwały uszczerbek – uszkodzenia ciała, które powodują jego upośledzenie na okres powyżej 6 miesięcy, a leczenie i rehabilitacja mogą przywrócić sprawność organizmu;

²⁰ W. Witoszko, op. cit., s. 124.

²¹ W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza: funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1962, s. 124.

c) stały uszczerbek – uszkodzenia ciała, które powodują trwałe jego upośledzenie i mimo leczenia oraz rehabilitacji sprawności organizmu nie da się przywrócić.

Przesłanką przyznania jednorazowego odszkodowania są tylko kwalifikowane formy zwykłych uszkodzeń ciała, zbliżone do szkody na osobie w postaci rozstroju zdrowia przewidzianego przepisami k.c.²²

3. „Staość” uszczerbku na zdrowiu oznacza, że naruszenie sprawności organizmu powodujące upośledzenie jego czynności nie rokuje poprawy, „długotrwość” zaś występuje wówczas, gdy owo upośledzenie trwa powyżej sześciu miesięcy i może ulec poprawie²³. Stałym uszczerbkiem na zdrowiu jest upośledzenie czynności organizmu tak znaczne, że przywrócenie pełnej jego sprawności nie będzie niemożliwe. Staość uszczerbku przesądza zatem o zmianach mających nieodwracalny charakter. Za długotrwość uszczerbek na zdrowiu uważa się taki, który może ulec poprawie, więc istnieje możliwość powrotu do stanu zdrowia sprzed wypadku, ale dopiero po upływie sześciomiesięcznego naruszenia sprawności organizmu. Najistotniejszą przesłanką przesądającą o staości i długotrwości jest zatem trwanie upośledzenia organizmu w czasie. W przypadku stałego uszczerbku, upośledzenie trwa bezterminowo (do końca życia), natomiast w odniesieniu do długotrwałego uszczerbku utrzymuje się ponad 6 miesięcy, nie wykluczając w przyszłości całkowitego wyzdrowienia, jak również przeobrażenia się w uszczerbek stały.

Charakter uszczerbku na zdrowiu (stały lub długotrwały) określany jest przez lekarza po przeprowadzeniu badania poszkodowanego. Z kolei miarkowania rozmiaru stałego lub długotrwałego uszczerbku dokonuje się na podstawie tabeli procentowego stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, będącej załącznikiem do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej²⁴. Warto podkreślić, że tabela ta określa przede wszystkim uszkodzenia organu, narządu, tkanki, które mogą wystąpić samodzielnie lub łącznie z zaburzeniami funkcjonowania organizmu, narządu itp.

²² Zob. G. Bieniek i in., *Komentarz do art. 441 § 1 k.c., Komentarz do kodeksu cywilnego*, Księga trzecia – *Zobowiązania*, t. I, Warszawa 2005, s. 668.

²³ Art. 13 ust. 2 i 3 ustawy ubezpieczeniowej.

²⁴ Załącznik do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 18 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad orzekania o stałym lub długotrwałym uszczerbku na zdrowiu, trybu postępowania przy ustalaniu tego uszczerbku oraz postępowania o wypłatę jednorazowego odszkodowania, Dz. U. 2002, Nr 234, poz. 1974.

Uszkodzenia organizmu są zmianami anatomicznymi, gdyż dotyczą one ciała człowieka. W tabeli znajdują się także przykłady samodzielnych zaburzeń czynnościowych organizmu, czyli rozstroju zdrowia, jednakże ich podłożem są zmiany anatomiczne. W niektórych pozycjach tabeli ustawodawca określa, że uszkodzenie może wystąpić bez zaburzeń funkcji, z miernymi zaburzeniami funkcji i dużymi zaburzeniami funkcji (np. oszpecenia). Warto zaznaczyć, że tabela oceny procentowej uszczerbku na zdrowiu ma charakter przykładowy i brak odpowiedniej pozycji dla konkretnego uszkodzenia nie może prowadzić do odmowy przyznania jednorazowego odszkodowania²⁵.

Należy w tym miejscu zastanowić się nad tym, czy słusznie ustawodawca wyznaczył ponad sześciomiesięczny termin do stwierdzenia długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Nie ulega wątpliwości, że dla pewnego rodzaju uszkodzeń ciała (skomplikowane złamania, rozległe oparzenia I stopnia) okres ten powinien być wystarczający dla potwierdzenia medycznych prognoz dotyczących powrotu poszkodowanego do zdrowia i pełnej sprawności. Trwanie uszczerbku na zdrowiu przez ponad sześć miesięcy należy z pewnością uznać za długotrwałe, choć podstawowe znaczenie będą tu miały aspekty medyczne. Mając na uwadze większość obrażeń występujących na skutek wypadku przy pracy rolniczej, wydaje się, że przewidziany w ustawie termin dla oceny wystąpienia długotrwałego uszczerbku na zdrowiu znajduje uzasadnienie²⁶.

Ustawodawca nie określił, w jakim momencie powinno nastąpić stwierdzenie u poszkodowanego rolnika stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. W praktyce²⁷ stosuje się tu art. 11 ust. 4 pracowniczej ustawy wypadkowej, który wskazuje, że ustalenia stopnia uszczerbku na zdrowiu dokonuje się po zakończeniu leczenia i rehabilitacji. Wytyczne w sprawie oceny procentowej uszczerbku na zdrowiu zawiera wspomniane wcześniej rozporządzenie MPS. Warto w tym miejscu wspomnieć również o § 3 ust. 7 zarządzenia nr 35 Prezesa KRUS²⁸, który stanowi, że gdy naruszenie

²⁵ W. Witoszko, op. cit., s. 125.

²⁶ Należy podkreślić, że termin sześciu miesięcy występuje w innych regulacjach, np. zasiłek chorobowy z tytułu niezdolności do pracy może być przyznany nawet na pół roku (art. 22 ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, Dz. U. Nr 60, poz. 636 ze zm.).

²⁷ Informacje uzyskane z Oddziału Regionalnego KRUS w Poznaniu.

²⁸ Zarządzenie nr 35 Prezesa KRUS z 12 grudnia 2005 r. o zasadach przyjmowania zgłoszenia wypadku przy pracy rolniczej, ustalania jego okoliczności i przyczyn oraz rozpatrywania wniosku o jednorazowe odszkodowanie z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej (niepublikowane).

sprawności organizmu rokuje poprawę i nie ma pewności, iż trwać będzie ponad 6 miesięcy od daty wypadku, lekarz-orzecznik przeprowadza postępowanie po upływie 6 miesięcy od daty wypadku, a więc często już po zakończonym leczeniu.

Okres trwania leczenia czy rehabilitacji w każdym przypadku ma charakter indywidualny i uzależniony jest od decyzji lekarza prowadzącego, nie sposób zatem ująć tych terminów w sposób normatywny. Na leczenie mogą składać się różne czynności, zabiegi i działania terapeutyczne, a czas ich trwania uwarunkowany jest realizacją celu leczniczego²⁹. Warto jednak zauważyć, że celem tym może być także jedynie powstrzymanie postępów choroby, gdyż poprawa zdrowia nie jest już możliwa³⁰. Okres trwania upośledzenia w czasie ma istotne znaczenie przy uznaniu uszczerbku na zdrowiu za długotrwały. Wszystkie inne upośledzenia funkcji organizmu trwające do 6 miesięcy stanowią bowiem przesłankę pozbawiającą prawa do jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej.

Definicje stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, oprócz określenia stałości i długotrwałości, wymieniają jeszcze przesłankę „naruszenia sprawności organizmu powodującego upośledzenie jego czynności”. Aby można było mówić o kwalifikowanym uszczerbku na zdrowiu, elementy te muszą być spełnione łącznie. Warto zauważyć, że „naruszenie” oznacza uszkodzenie, zakłócenie, ujęcie czegoś z jakiejś całości, podczas gdy „sprawność” to zdolność organizmu do wykonywania określonych czynności, funkcjonowania³¹. Należy zaznaczyć, że w odniesieniu do człowieka należy mieć na uwadze nie tylko sprawność fizyczną, ale i umysłową³². W ujęciu medycznym upośledzenie to ograniczenie w zakresie funkcjonowania jakiegoś narządu, organu itp.³³, a czynności organizmu dotyczą jego funkcjonowania. Mając na uwadze powyższe rozważania, można przyjąć, że uszczerbkiem na zdrowiu będzie każde uszkodzenie ciała wywołane wskutek urazu czy choroby, które powoduje naruszenie sprawności organizmu – zdolności do wykonywania okreś-

²⁹ M. Filar, *Lekarskie prawo karne*, Kraków 2000, s. 87.

³⁰ Według M. Filara, cel leczniczy jest zachowany, gdy motywem działania będzie tylko zmniejszenie cierpień fizycznych lub psychicznych, tam gdzie choroby wyleczyć czy przynajmniej powstrzymać się już nie da; M. Filar, op. cit., s. 154, 155.

³¹ *Elektroniczny słownik języka polskiego*, sjp.pwn.pl.

³² Pod. W. Witoszko, op. cit., s. 124.

³³ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1981, t. II, s. 285; t. III, s. 304; t. III, s. 610.

lonych czynności. O formie kwalifikowanej tego pojęcia decydować będzie możliwość przywrócenia tej sprawności w czasie, a także element wystąpienia upośledzenia funkcjonowania organizmu (narządu, organu)³⁴.

Zdaniem U. Jackowiak – znaczenie zwrotu naruszenie sprawności organizmu powodujące upośledzenie czynności organizmu nie może być rozumiane jako wymóg pozbawienia (czy nawet tylko ograniczenia) zdolności do pracy, a jedynie jako wymóg ograniczenia czynności całego organizmu lub poszczególnych jego narządów. Jeżeli uznać „upośledzenie czynności organizmu” za pojęcie ekonomiczne nawiązujące do ograniczenia zdolności do pracy, to oznaczałoby ono co najmniej sześciomiesięczną niezdolność do pracy lub ograniczenie tej zdolności. Ponadto, jeżeli „długotrwałe naruszenie sprawności organizmu miałyby być uwarunkowane niezdolnością do pracy przez co najmniej sześć miesięcy, stały uszczerbek na zdrowiu musiałby oznaczać stałą niezdolność do pracy, zbliżając się w ten sposób do pojęcia inwalidztwa”³⁵ (obecnie „niezdolności do pracy”).

Pojęcia stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu oraz niezdolności do pracy³⁶ zawierają wspólny element – naruszenie sprawności organizmu, jednakże inaczej określone są jego skutki. W razie stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu rezultatem naruszenia sprawności organizmu jest upośledzenie jego czynności. Skutkiem stwierdzenia niezdolności do pracy jest określenie częściowej albo całkowitej niezdolności do pracy zarobkowej, a więc ocena naruszeń sprawności organizmu przy uwzględnieniu działalności zawodowej³⁷.

Warto w tym miejscu zastanowić się nad wzajemną relacją pojęć stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu i niezdolności do pracy. Należy stwierdzić, że niezdolność do pracy jest pojęciem węższym od stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, łączy się bowiem z takim

³⁴ Inaczej. W. Witoszko, op. cit., s. 123: uszczerbek na zdrowiu to uszkodzenie zdolności do wykonywania określonej czynności organizmu powodujące ograniczenie w zakresie funkcjonowania narządu, organu. Przez „uszkodzenie” należy rozumieć zmianę tkanki, narządu pod wpływem uderzenia, zgniecenia, uciśnięcia, oparzenia.

³⁵ U. Jackowiak, *Nowa regulacja jednorazowego odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową*, „Państwo i Prawo” 1976, z. 11, s. 82-83.

³⁶ Niezdolna do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Zob. art. 12 ust 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. (tekst jedn.: Dz. U. 2004, Nr 39, poz. 353).

³⁷ Tak. W. Witoszko, op. cit., s. 125.

stanem, który uniemożliwia całkowicie lub częściowo wykonywanie pracy i może nie rokować odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Z brzmienia definicji kwalifikowanych uszczerbków na zdrowiu nie wynika, że naruszenie sprawności organizmu powodujące upośledzenie jego czynności może powodować lub powoduje niezdolność do pracy, a jedynie, iż powinno wystąpić upośledzenie funkcjonowania organizmu. Powyższe uwagi skłaniają do wniosku, że niezdolność do pracy można by uznać za kwalifikowaną postać naruszenia sprawności organizmu³⁸.

Trzeba jednak podkreślić, że z uwagi na typ wypadku i przedmiot ochrony ubezpieczenia wypadkowego, uszczerbek na zdrowiu nie powinien być rozpatrywany zupełnie w oderwaniu od zdolności poszkodowanego do pracy. Inne znaczenie będzie miała bowiem trwała utrata pełnej sprawności kończyny dolnej dla pracownika biurowego, a inne dla osoby uprawiającej zawodowo lekkoatletykę. Przykład ten jest – co prawda – przejawiskawiony, ale w przypadku zestawienia sytuacji poszkodowanego prowadzącego działalność rolniczą o dużym udziale pracy fizycznej z gospodarstwem wysoko zmechanizowanym, ta sama dolegliwość będzie miała różne znaczenie dla zdolności rolników do pracy. Wpływ na wysokość odszkodowania powinien mieć zatem nie tylko rodzaj uszczerbku na zdrowiu, ale także powstałe ograniczenie zdolności do wykonywania pracy (działalności) jako trwała bądź długotrwała przeszkoda – określana indywidualnie.

Z wykładni literalnej art. 13 ust. 2 i 3 ustawy ubezpieczeniowej wynika, że upośledzenie czynności organizmu jest następstwem naruszenia sprawności organizmu. Oznacza to, że najpierw powinno nastąpić naruszenie sprawności organizmu, które spowoduje upośledzenie jego czynności. Według W. Witoszki, zachowując ustawową terminologię należy zwrócić uwagę, że faktycznie kolejność jest inna, skutkiem doznanego urazu (np. w postaci uszkodzenia ciała) będzie bowiem upośledzenie czynności organu lub narządu, które stanie się przyczyną naruszenia jego sprawności. Ponadto wydaje się, że określenia „naruszenie” i „upośledzenie” w definicji stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu zostały użyte nieprawidłowo. W powszechnym rozumieniu „naruszenie” dotyczy czynności organizmu, natomiast „upośledzenie” odnosi się do jego sprawności. Operowanie tymi wyrażeniami w podany sposób jest bardziej poprawne, ponieważ to naruszenie czynności organizmu wpływa na upośledzenie jego sprawności³⁹.

³⁸ Ibidem, s. 125.

³⁹ Tak. W. Witoszko, op. cit., s. 126.

Trudno jednoznacznie zaaprobować powyższy pogląd⁴⁰, ponieważ zgodnie z definicją słownikową „naruszyć” znaczy „uszkodzić, zepsuć, zakłócić coś”, natomiast „upośledzić” to „ograniczyć sprawność funkcjonowania” jakiegoś narządu⁴¹. Z kolei „czynność” oznacza „działanie, funkcjonowanie czegoś”, a „sprawność” to „zdolność organizmu do wykonywania określonych czynności” (sprawne funkcjonowanie). W związku z tym zdarzenie, jakim jest wypadek, powoduje uszkodzenia ciała, które wywołują u ofiary naruszenie sprawności organizmu (złamanie ręki skutkuje niemożliwością posługiwania się nią w taki sposób, jak pełnosprawna). W zdarzeniach wypadkowych powodujących uszkodzenia ciała zawsze będziemy mieć w większym lub mniejszym stopniu do czynienia z naruszeniem sprawności organizmu (ruchy ręki ogranicza np. stłuczenie, ból, złamanie, skaleczenie, oparzenie), a więc z podstawową formą uszczerbku na zdrowiu.

Chociaż w powszechnym rozumieniu naruszenie dotyczy czynności organizmu, natomiast upośledzenie odnosi się do jego sprawności, należy rozważyć, jaka jest *de facto* przyczyna i skutek niepełnosprawności. Zgodnie z powyższymi definicjami słownikowymi, złamanie ręki to naruszenie (uszkodzenie, zakłócenie sprawności) zdolności do wykonywania czynności, które w pewnych przypadkach może skutkować upośledzeniem (ograniczeniem funkcjonowania narządu ruchu) brany pod uwagę w przypadku orzeczenia stopnia niepełnosprawności.

Wątpliwości może powodować użyty przez ustawodawcę termin „upośledzenie czynności”, gdyż upośledzenie zawsze przecież powoduje ograniczenie funkcjonowania organizmu (pamiętając, że czynność to wykonywanie, działanie i funkcjonowanie). Należy także pamiętać, że chodzi tu o definicję kwalifikowanego pojęcia uszczerbku na zdrowiu, a nie jego formy podstawowej. Skutkiem wypadku będą uszkodzenia organizmu, które zawsze powodują zakłócenie w jego sprawności, lecz niekoniecznie muszą spowodować upośledzenie funkcjonowania narządu czy organu.

Dla zakresu ochrony poszkodowanego w wypadku przy pracy rolniczej niezwykle istotne znaczenie mają przesłanki pozbawiające go prawa do świadczenia. Niewystąpienie stałego bądź długotrwałego uszczerbku na zdrowiu jest najczęstszą przyczyną odmowy wypłaty odszkodowania

⁴⁰ Chociaż warto jednocześnie zauważyć, że np. art. 157 kodeksu karnego posługuje się sformułowaniem: „kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia [...]”.

⁴¹ *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN (wyd. elektroniczne).

w KRUS. Warto zatem określić te wszystkie sytuacje, które powodują spełnienie wspomnianej przesłanki negatywnej. Będą to więc takie przypadki, gdy pomimo wystąpienia zdarzenia wypadkowego i uszkodzeń ciała u ofiary wypadku⁴²:

a) wystąpi naruszenie sprawności organizmu niepowodujące jego upośledzenia

b) wystąpi naruszenie sprawności organizmu powodujące jego upośledzenie, ale trwające krócej niż sześć miesięcy i mogące ulec poprawie.

Zatem zakres ochrony poszkodowanego w wypadku przy pracy rolniczej determinowany jest głównie przez elementy składające się na kwalifikowany uszczerbek na zdrowiu.

Powiązanie prawa do odszkodowania z charakterem doznanej szkody na osobie (stałe lub długotrwale naruszenie sprawności organizmu) sprawia, że tego typu uszkodzenia organizmu, jak ubytki skóry (blizny), utrata włosów, potłuczenia (siniaki), a nawet pęknięcie kości, która zrosła się „bez śladu” przed upływem sześciu miesięcy, nie mogą w świetle przepisów być uwzględnione przy wymiarze odszkodowania. Warto jednak zaznaczyć, że w praktyce nie zawsze przestrzega się rygorystycznie tej ustawowej przesłanki nabycia prawa do odszkodowania. Stan ten jest wyrazem wyczuwania dysonansu między pojmowaniem wypadku przy pracy jako zdarzenia losowego o określonych przez prawo cechach a prawem do odszkodowania. Zdaniem I. Jędrasik-Jankowskiej, dysonans ten powinien zostać zlikwidowany. Każdy wypadek przy pracy (tj. każdy fakt doznania uszczerbku na zdrowiu) powinien uprawniać do odszkodowania z tego tytułu. Stałość lub długotrwałość uszczerbku na zdrowiu powinny mieć wpływ tylko na rozmiar odszkodowania⁴³.

4. Przeprowadzone powyżej rozważania prowadzą do stwierdzenia, że właściwa interpretacja terminów stałego i długotrwałego uszczerbku na zdrowiu ma fundamentalne znaczenie dla ochrony osób poszkodowanych w wypadkach przy pracy w rolnictwie. Sformułowane w ustawie ubezpieczeniowej definicje można by jednak uprościć uznając, że stałym uszczerbkiem na zdrowiu jest takie naruszenie sprawności organizmu, które powoduje jego upośledzenie nierokujące poprawy. Długotrwały uszczerbek natomiast to takie naruszenie sprawności organizmu, które powoduje jego upośledzenie na okres przekraczający 6 miesięcy, lecz mogące ulec poprawie.

⁴² Wypadku, a więc zdarzenia spełniającego przesłanki z art. 11 ustawy ubezpieczeniowej.

⁴³ I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie wypadkowe i chorobowe*, Warszawa 2002, s. 112.

Należy podkreślić, że wystąpienie stałego albo długotrwałego uszczerbku na zdrowiu u ofiary wypadku nie przekłada się na wielkość jego oceny procentowej. Ustawowe rozróżnienie dwóch typów kwalifikowanego uszczerbku nie ma zatem wpływu na wysokość przyznawanego jednorazowego odszkodowania, a co za tym idzie – na zróżnicowanie zakresu ochrony osób niejednakowo poszkodowanych przecież w wypadkach przy pracy rolniczej.

Z uwagi na typ wypadku i przedmiot ochrony ubezpieczenia wypadkowego, uszczerbek na zdrowiu nie może być rozpatrywany zupełnie w oderwaniu od zdolności poszkodowanego do pracy. Wpływ na wysokość odszkodowania powinien mieć zatem nie tylko rodzaj uszczerbku na zdrowiu, ale także ograniczenie zdolności do wykonywania pracy, jako trwała bądź długotrwała przeszkoda w prowadzeniu działalności rolniczej – określana indywidualnie.

Aktualna regulacja uzależnia uzyskanie świadczenia z tytułu wypadku przy pracy przede wszystkim od wystąpienia stałego albo długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Warto jednak rozważyć, czy ubezpieczenie wypadkowe ze swej natury nie powinno obejmować ochroną wszystkich uszkodzeń ciała – a zatem także podstawowej formy uszczerbku, będącego wprawdzie przemijającą szkodą na osobie, ale utrudniającą wykonywanie pracy. Przedstawione powyżej kwestie mogą stanowić zachętę do dalszej dyskusji i powinny zostać wzięte pod uwagę podczas prac nad kolejną nowelizacją ustawy ubezpieczeniowej.

PERMANENT OR LONG-TERM DAMAGE TO HEALTH AS A RESULT OF AN AGRICULTURAL ACCIDENT

Summary

The purpose of the deliberations presented in this paper was to determine the concept of a permanent and long-term damage to health. When such one occurs, the injured party may claim damages and one-off indemnification by virtue of an agricultural accident. Although both, the permanent nature and the length of the damage to health are determinants in the establishing of the indemnity for an agricultural accident, they are of no significance when it comes to the determination of the amount of the compensation. Neither is the type of the agricultural activity that the injured party is engaged in. What is more, the capability (or incapability) of the injured party to continue work is not at all taken into consideration in determining the amount of the indemnity to be paid, which is strictly a one-off compensation, currently paid under the farmers' agricultural insurance.

It is proposed that two types of damages should be recognised: a permanent damage to health understood as a defect of bodily functions with no improvement prognosis, and a long-term damage, i.e. one lasting for more than 6 months but eventually curable.

IL DANNO PERMANENTE ALLA SALUTE DA INFORTUNIO SUL LAVORO AGRICOLO

Riassunto

L'obiettivo dell'articolo è tentare di determinare la nozione di danno permanente e temporaneo alla salute. Il verificarsi di un tale danno costituisce il presupposto per l'ottenimento del risarcimento, tuttavia, né la natura permanente o temporanea del danno, né il carattere dell'attività agricola svolta influisce sull'ammontare della prestazione. Il risarcimento, che non dipende dalla valutazione della capacità lavorativa del danneggiato, consiste in un'unica prestazione erogata dall'assicurazione per l'infortunio degli agricoltori.

In conclusione l'Autore propone che per danno permanente si intenda una lesione dell'integrità fisica senza possibilità di miglioramento, mentre per danno temporaneo si deve intendere una lesione dell'integrità fisica, con possibilità di miglioramento, per un periodo che supera i 6 mesi.